

MADA: USIMAMIZI: KUTUMIA RUZUKU WAJIBIFU KUINUA DHAMIRA YA SERIKALI NA MATOKEO CHANYA KATIKA KUTANZUA UDUMAVU

UTANGULIZI

Ruzuku wajibifu (Fixed Obligated Grants (FOGs)) ni ruzuku zinazotumika kusaidia utekelezaji wa shughuli maalumu za kimaendeleo, ambapo mtoa ruzuku na mtumia ruzuku wanafahamu gharama zinazohitajika katika kufikia malengo fulani na kutekeleza shughuli mahsusi waliyokubaliana.¹ FOGs -ambazo vile vile hujulikana kama Fixed Award Amounts (FAAs)-yaani kiwango cha ruzuku ambacho kikisha kubalika hakipunguzwi wala kuongezwa, ni tuzo ya kiasi maalumu cha malipo kwa kufikia mafanikio yaliyokubalika kati ya mtoaji na mtumiaji ruzuku. FOGs au FAAs ni tofauti na mikataba mingine kwa sababu anayepokea ruzuku hulipwa kiasi fulani kulingana na mafanikio/matokeo aliyoyapata, tofauti na malipo mengine ambapo mtu hulipwa kwa kuzingatia gharama alizotumia. Mpokeaji ruzuku pia hahitajiki kutoa taarifa kuhusu gharama halisi alizotumia wakati shughuli hiyo inatekelezwa au kutoa risiti – kwa matokeo aliyopata. Hali hii hufanya FOGs au FAAs kuwa rahisi kusimamia na kutekeleza kwa mhisani na taasisi inayopokea ruzuku, hususani taasisi za kiserikali.

IMA ilitoa FOGs kusaidia utekelezaji wa shughuli walizokubaliana na sekretariati za mikoa (RS) na malmlaka ya serikali za mitaa (LGAs) kwa shughuli za kupunguza udumavu zinazofadhiliwa na UK aid kupitia DFID kama nyenzo ya kuwezesha serikali kupanga shughuli za lishe na matumizi ya ruzuku. Kutumia FOGs badala ya fedha kutumika kupitia AZAKI huimarisha dhamira na dhana ya umilki wa serikali wa shughuli hizo na kudumisha utekelezaji wake hata baada ya miradi kufungwa.

KWA NINI HILI NI ENEO MUHIMU KWA WATEKELEZAJI WA PROGRAMU ZA LISHE NCHINI TANZANIA

Kihistoria shughuli za lishe zimekuwa zikikosa kipaumbele kwenye mchakato wa bajeti katika ngazi za RS na LGAs nchini Tanzania kwa sababu ya kuwepo vipaumbele vingi na ufinyu wa fedha, sambamba na umuhimu wa sekta nyingine kusaidia kwani lishe ni suala mtambuka. Hivi karibuni, LGAs nyingi zimejumuisha vipaumbele vya lishe katika mipango yao ya mwaka na bajeti, ingawa utekelezaji wa shughuli husika umekuwa mdogo kwa sababu ya kutoelekeza bajeti hizo kwenye masuala ya lishe. Watoo maamuzi ngazi za RS na LGAs, (kwa mfano wakurugenzi, madiwani na wakuu wa idara) walikuwa wakihisi kuwa nyongeza ya matone ya vitamini A, zoezi la utoaji dawa za minyoo, na utoaji vidonge vya madini

chuma ilikuwa ni programu tosha kwa serikali kuonyesha dhamira yake katika kuzuia na kukabiliana na masuala ya lishe. AZAKI zimekuwa zikisaidia kuziba mapengo ambayo hayakugharimiwa na serikali. Matumizi ya FOGs yanaenda sambamba na mitazamo hii miwili, kuunda mfumo ambapo programu zinazofadhiliwa na wahisani zitafanya kazi kwa ushirikiano unaozingatia mifumo ya serikali. Faida za kutumia FOGs ni pamoja na kukuza uwajibikaji na uwazi wa hali ya juu kuhusu fedha ya mfadhili kuirejeshea serikali baada ya utekelezaji; kupunguza taratibu za kiuhasibu zinazohusu kuandika na kujaza fomu za utekelezaji na malipo, kupunguza mzigo wa kazi kwa watumishi wa serikali wanaosimamia matumizi ya ruzuku, na kukuza uwajibikaji na matokeo kwa kuwa ugharimiaji unaenda sambamba na shughuli zilizokamilika badala ya kutegemea mzigo wa kazi.

MIKAKATI INAYOTUMIKA NCHINI TANZANIA

IMA lilihitaji kuziba pengo kati ya jitihada za serikali na miradi inayofadhiliwa na wahisani kama vile Mtoto Mwerevu kwa kuunda mfumo wa unaozingatia mahitaji ya serikali ili kukuza dhana ya umiliki wa shughuli za mradi na nchi inayofadhiliwa. IMA iliunda mfumo huo kutokana mafanikio ya mradi wake mwingine wa ENVISION uliokouwa unafadhiliwa na USAID kutekeleza program ya kutokomeza magonjwa ya kitropiki yaliyokuwa yamesahaulika (NTDs) ambayo usimamizi wake unatekelezwa na RTI International kwa kushirikiana na Wizara ya Afya. Tangu mwaka 2010, chini ya ENVISION, IMA imetumia utaratibu wa FOGs/FAAs kusambaza takribani asilimia 40 ya bajeti ya mradi kwa mwaka kwa kupeleka fedha moja kwa moja kwenye RS na LGAs kutekeleza shughuli za NTDs. RTI International kama msimamizi wa programu ya ENVISION na nchi 19 watekelezaji wa programu hii kidunia² wamebaini kuwa FOGs/FAAs zimefanikiwa

² www.NTDenvision.org

¹ www.ntdenvision.org/webinars https://www.ntdenvision.org/sites/default/files/docs/fog_webinar_final.pdf

kujenga uwezo nchini, katika maeneo ya kitalaamu na yale ya kiutawala. Ruzuku hiyo imekuwa ikitumika kutekeleza ufuatiliaji na tathmini zinaohusu NTDs, kuwezesha usimamizi shirikishi, uhamasishaji jamii na shughuli nyingine.

Hivi leo, IMA hutumia FOGs kwa utekelezaji wa Mtoto Mwerevu kama mkakati wa msingi wa kusimamia fedha and raslimali nyingine za shughuli za kupunguza udumavu kupitia serikali (katika LGAs 36 na RS 5 kanda ya ziwa). Msaada wa fedha kwa serikali kupitia FOGs umesaidia kuhakikisha LGAs na RS zinaingiza vipaumbele vya shughuli za Mtoto Mwerevu kwenye mifumo ya mipango na bajeti za mwaka za serikali ya Tanzania (MTEF).

Mtoto Mwerevu hutumia FOGs kama makubaliano ya gharama mahsusi ya matokeo ya utekelezaji wa shughuli za afua za lishe zilizokubalika awali na zilizopangwa kutekelezwa katika vipindi/hatua maalumu (milestones) . Chini ya utaratibu huu, wapokeaji ruzuku, yaani LGAs na RS lazima watoe uthibitisho wa kukamilika kwa shughuli kwa kujaza fomu za kukamilisha milestone kabla ya malipo ya milestone mpya. Malipo ya kwanza ya milestone hufanywa baada ya kusainiwa kwa mkataba wa ruzuku (FOG). Malipo ya baadaye hufanywa kwa kupokea viambata vya utekelezaji, kama mpango wa kazi wa mpokeaji ruzuku na bajeti, ambavyo hufanywa kabla ya utekelezaji wa shughuli halisi kuanza. Hii inawezesha mpokeaji ruzuku kupewa fedha ya kuanza utekelezaji wa hatua za mwanzo wa milestone. Malipo hutolewa kupitia akaunti za halmashauri au hazina ndogo inayodhibitiwa na Ofisi ya Rais - Tawala za Mikoa na Serikali za Mitaa (TAMISEMI). TAMISEMI inadhibiti viwango vya FOG kwa kila LGA na RS na kumbukumbu husika zinaandikwa/ kuhifadhiwa katika vitabu vya pesa taslimu (cash-books) au akaunti za matumizi kwa ngazi zote.

NJIA MUHIMU ZILIZOTUMIKA NA TULICHOJIFUNZA

Utaratibu wa IMA kuhusu FOGs umeleta mafanikio katika maeneo mengi, ikiwemo kuimarisha mifumo ya serikali iliyopo badala ya kuweka mingine, na kufanya kazi kwa kuzingatia mipaka ya kimitizamo ya mahali husika badala ya kuunda mazingira mapya ya muda mfupi ili kufanikisha malengo, yenye mtizamo wa wahisani

Utaratibu huo umetokana na ufahamu mpana wa muktadha wa mazingira husika na kuheshimu vipaumbele na mahitaji ya kitaifa. Hii inatokana na uelewa kuwa umiliki na dhamira ya nchi au jamii kwa jambo la kimaendeleo unahitaji serikali na jamii kuendeshe na kusimamia programu, ingawa si mara zote wanaweza kuwa na stadi za utalalaamu na menejimenti zinazohitajika ili kufanikiwa. Utaratibu wa IMA ni kuwapa msaada, mafunzo, ushauri shirikishi na mwongozo ili kujenga uwezo wa ndani wa kubuni, kutekeleza, na kutathimini matokeo ya programu. IMA imeandaa nyenzo za kurahisha upangaji ili kuwezesha upangaji na mchakato wa bajeti kulingana na mazingira na utalalaamu katika eneo husika,

Kwa mradi wa *Mtoto Mwerevu*, IMA imeimarisha uwezo wa mamlaka za serikali za mitaa na sekretarieti za mikoa ili kuandaa na kutekeleza FOGs kama mkakati wa kuimarisha dhana ya umiliki wa mipango na matokeo. Hii ilijumuisha kutoa mafunzo kwa wadau muhimu kuhusu malengo na muundo wa FOGs pamoja na kumpa mshiriki mmoja ushauri saidizi kwa kupitia maswali yanapojitokeza. Kwa umuhimu huo, yaliandaliwa makubaliano kuhusu mipango kazi kati ya IMA na LGAs au RS na kuzipatia fedha za utekelezaji. Mipango kazi hiyo imeoanishwa na kupewa fedha kupitia akaunti ya matumizi ya serikali au ya hazina ndogo. Hata hivyo, fedha za FOG zimepatiwa vifungu kwenye mifumo ya serikali ya fedha na uwajibikaji ili kutambua mpokea ruzuku husika (hasa kwa LGAs na RS). Hii inasaidia kujenga dhana ya umiliki wa shughuli za ruzuku katika halmashauri, mikoa na serikali kuu, kutokana na msaada wetu.

Tulichojifunza

FOGs, zilikuwa ni mojawapo ya sehemu za msingi zilizoleta mafanikio ya mradi wa *Mtoto Mwerevu* unaosimamiwa na IMA nchini Tanzania. Katika maeneo ya kiutawala 41 (LGAs 36 na RS 5) zinazopata fedha kupitia utaratibu wa FOGs, wote waliandaa mipango inayoweza kufadhiliwa, walitekeleza shughuli walizokubaliana, na waliweza kufikia mafanikio kwa milestones zilizokubalika na kukamilisha ripoti za utekelezaji japo kwa muda tofauti baina ya halmashauri/sekretarieti. Tunapendekeza watekelezaji wengine wafikirie utaratibu wa FOGs kama mkakati wa mafanikio wa kukuza dhana ya umiliki wa serikali kwa shughuli za lishe na afua jumuishi nyingine za maendeleo. Mambo tuliyojifunza kutokana na mchakato huu ni:

- Kaa na mamlaka za serikali za mitaa na sekretarieti za mikoa kutambua pengo la bajeti ndani ya serikali. Jambo hili ni muhimu ili kuandaa ruzuku wajibifu na mpango kazi, ili kuziba pengo kutokana na rasilimali zilizopo.
- Rahisisha utaratibu wa utoaji taarifa kwa kuondoa taarifa za kina za kifedha. Badala yake, wapokeaji wa ruzuku wawasilishe taarifa ya maelezo kuhusu hali ya kukamilika kwa milestone husika ikiwa na viambatisho muhimu (kama kumbukumbu za mikutano zilizosainiwa, orodha ya washiriki, orodha za malipo kwa watoa huduma). Mfano wa taarifa hiyo imeonyeshwa chini.
- Andaa na andika kumbukumbu kuhusu milestones zilizomo katika mpango kazi wa FOGs ili kurahisisha usimamizi wa malipo .

Changamoto na Mapendekezo

- Mabadiliko ya mara kwa mara ya viongozi wa serikali / wawakilishi katika ngazi LGAs na RS yanaweza kuathiri maamuzi. Wafanyakazi wa mradi hulazimika kurudia kuendesha mafunzo elekezi kuhusu usimamizi na muundo wa utaratibu wa FOGs
- Urasimu katika ngazi ya LGAs hucheleweshwa na kusababisha mlolongo mrefu wa uidhinishaji wa maombi ya fedha kutoka kwa wahisani na kuidhinisha matumizi ya fedha hizo kwa ajili ya utekelezaji. Ugumu wa mifumo ya uwajibikaji ya serikali pia hucheleweshwa fedha kufikiwa na kutumiwa kwa ngazi ya LGA .

Ili kudhibiti matatizo haya, IMA inapendekeza uhamasishaji ngazi za LGAs na RS ili wasimamie shughuli za lishe zinazofadhiliwa kupitia mfumo wa FOGs sambamba na kuweka rasilimali za serikali katika shughuli za lishe. Pia, watekelezaji wa programu wapange mipango na bajeti kwa kuzingatia matukio ya wafanyakazi kuhamishwa na kuhakikisha wafanyakazi wapya wanapata mafunzo kazini kuhusu ruzuku wajibifu na kufanya usimamizi saidizi kwa waajiriwa wapya. Kufanya hivyo kutaimarisha mawasiliano endelevu na LGAs, RS na serikali kuu ili kuhakikisha uidhinishaji wa fedha kwa muda unaofaa au kusahihisha jambo lolote linalohusu kuchelewa kwa upatikanaji wa fedha kutoka akaunti za serikali kuu mpaka cash-books za serikali za mitaa. Hatua hii huimarisha jitihada za mafunzo zilizofanyika mwanzo kwa wenye mamlaka kwa masuala ya fedha na utekelezaji wa programu katika ngazi za halmashauri na mikoa ambao hushiriki kusimamia FOGs, wakiwemo wakurugenzi, wahasibu, na mameneja miradi kutoka idara zinazosimamia shughuli za lishe. Timu ya Mtoto Mwerevu pia imeweka mahusiano mema na kuwahamasisha watu muhimu huko TAMISEMI kusaidia kuhamasisha na kutatua.

NYENZO ZILIZOPO

IMA imeweka sampuli ya ruzuku wajibifu ndani ya kitita cha nyenzo za kupunguza udumavu, kinachoweza kuridhiwa na watekelezaji wa programu za lishe nchini Tanzania. Hizo ni pamoja na:

- Sampuli ya ya ruzuku wajibu (FOG) na nyaraka za mkataba wa makubaliano ya ruzuku, inayojumuisha vigezo na masharti na taarifa husika za kuandaa na kutekeleza ruzuku wajibifu kati ya wahisani na wapokeaji wa ruzuku.
- Sampuli ya taarifa ya utendaji kazi ya FOG inayotoa maelezo ya kina kuhusu jina la mradi, kipindi cha utekelezaji wa shughuli au milestone inayotolewa tarifa za mhusika mkuu wa mwandishi wa ripoti. Pia, inaainisha viambatanisho vinavyohitajika kwa kila ripoti ya milestone ili kuhakikisha malipo kwa wakati; hali ya utekelezaji wa shughuli zilizokubalika, changamoto, mapendekezo, simulizi za mafanikio na picha.

- Sampuli ya simulizi za mafanikio zinazoeleza mapendekezo na mwongozo wa namna ya kuandaa na kutoa taarifa ya simulizi za mafanikio zinazohusu ruzuku wajibu na utekelezaji wa shughuli zilizokubalika.
- Orodha ya uhakiki (checklist) wa ufanisi katika kutekeleza shughuli za FOG. Checklist ina nafasi ya ma-meneja wa programu na ruzuku kuweka sahihi kuthibitisha tathmini yao kuhusu kukamilika kwa shughuli za ruzuku ya milestone husika.³
- Fomu ya bajeti ya ruzuku wajibifu, inayoonyesha namna ya kuoanisha malipo ya nyongeza kadri ya ukamilishaji wa kila milestone. Malipo ya kwanza yamelipwa kulingana na mpango kazi wa mtumiaji wa ruzuku.
- Sampuli ya hati ya madai ya malipo (Invoice) kutoka mamlaka ya serikali za mitaa na sekretarieti ya mkoa itakayowezesha malipo kulingana na kukamilika kwa milestone husika. Invoice inapelekwa kwa mhisani, kuthibitishwa na kusainiwa na mpokeaji wa ruzuku wajibifu.

Kwa nyongeza, wahisani na watekelezaji wanaweza kufanya kurejea kwa:

- USAID ENVISION Webinar on Fixed Obligation Grants: *Sharing Best Practices*. Recorded webinar and PowerPoint slides available at: https://www.ntdenvision.org/resource/webinars/envision_webinar_on_fixed_obligation_grants_sharing_best_practices (May 2017).
- USAID guidance: *Fixed amount awards to NGOs: An Additional Help Document for ADS Chapter 303*: <https://www.usaid.gov/sites/default/files/documents/1868/303saj.pdf> (Dec. 2014).

³ Uthibitisho usiokamilika hautakubalika kwa malipo, ingawa wakati mwingine, makato ya fedha hufanyika iwapo utekelezaji wa milestone haujakamilika kutokana na mazingira magumu au mwingiliano wa shughuli unaokubalika.